

In deze rubriek iedere maand een opiniërende bijdrage van een kritische denker die betrokken is bij het onderwijs. Het artikel is bruikbaar voor bespreking in docenten- of managementteam.

Deze maand:

Dr. Gert-Jan Veerman

Opleidingsdocent onderwijskunde en per oktober lector aan de Christelijke Hogeschool Ede en onderzoeker aan de Radboud Universiteit Nijmegen

Nieuw curriculum biedt kansen voor sociale cohesie in de klas

Moeten we de tweede pinksterdag omruilen voor het Suikerfeest? Is Zwarte Piet acceptabel? En wat is traditioneel Nederlands? Volgens het recente rapport *Burgerperspectieven 2019* van het Sociaal en Cultureel Planbureau ervaren Nederlanders een toenemende polarisatie bij zulk soort controversiële thema's. De ondervraagden zien het grootste conflict tussen autochtonen en mensen met een migratieachtergrond. Volgens een van de onderzoekers ervaren Nederlanders over het algemeen dat er 'steeds meer geschreeuwd en steeds minder geluisterd' wordt.

In die context van afnemende sociale cohesie zien onderwijskundigen het onderwijs als een plek waar die cohesie opnieuw kan worden versterkt. Het onderwijs is dan een soort minisamenleving, waarin leerlingen kunnen oefenen om verbonden met elkaar tolerant samen te leven. Een groep leraren en schoolleiders heeft in de afgelopen periode een nieuw curriculum ontwikkeld. Daarin is ruimte geschapen voor leerlingen om samenlevingsvaardigheden op te doen.

Tegelijk maakt de Onderwijsraad zich zorgen over de segregerende werking van het huidige onderwijssysteem. Leerlingen hebben door verschillende onderwijsniveaus en specifieke onderwijsconcepten steeds minder de kans om leeftijdsgenoten met andere achtergronden binnen scholen te ontmoeten en zo met elkaar te leren samenleven.

► MIGRATIESTROMEN

De huidige ontwikkeling van globalisering versterkt de zorgen over de sociale cohesie in de maatschappij. Die globalisering gaat namelijk gepaard met migratiestromen. De komst van migranten naar Nederland is niet nieuw. Al eerder kwamen er meerdere groepen naar Nederland, voornamelijk Turken, Marokkanen en Surinamers. De migratiestroom tijdens de jaren zestig van de vorige eeuw was overzichtelijk: de migranten kwamen uit een beperkt aantal landen. Tegenwoordig komen ze uit steeds meer verschillende landen, waaronder voormalig Joegoslavië, Irak en Syrië. Dit maakt de diversiteit aan opvattingen groter.

Nieuwe Nederlanders stellen vragen bij waarden en gebruiken die de meerderheid maatschappelijk acceptabel acht. En ze organiseren zich in eigen politieke partijen (NIDA, DENK) en scholen. Politici en journalisten uiten zorgen dat opvattingen die met name islamitische – en volgens sommigen ook reformatorische – scholen uitdragen, haaks staan op tolerant omgaan met verschillen. En laat dat nu nét een van de voorwaarden voor cohesief samenleven zijn.

► BETER WELBEVINDEN

Sociale cohesie gaat over de kwaliteit van saamhorigheid binnen een groep. Uit recente overzichtsstudies blijkt dat sociale

cohesie drie kerndimensies heeft: sociale relaties, verbondenheid en solidariteit. Bij sociale relaties gaat het bijvoorbeeld om wederzijds vertrouwen en tolerantie.

In een recente studie in het kader van de Nationale Wetenschapsagenda beschrijf ik met mijn collega's een aantal toepassingen van sociale cohesie in de klas. In een sociaal cohesieve klas vertrouwen en tolereren leerlingen elkaar, voelen leerlingen dat ze erbij horen en zijn ze solidair: ze helpen elkaar binnen de klas, maar helpen ook anderen buiten de school.

Veelbelovende didactische werkvormen die sociale cohesie kunnen versterken, zijn leren in dialoog en samenwerkend leren. Een voorwaarde bij samenwerkend leren is dat de leerlingen elkaar nodig hebben om een gezamenlijk doel te bereiken. De werkvorm Jigsaw voldoet aan deze voorwaarde. Het belang van gevoelens van vertrouwen en verbondenheid met de klas of school wordt in veel onderwijsonderzoeken benadrukt. Overzichtsstudies laten zien dat leerlingen die voelen dat ze erbij horen, hogere schoolprestaties hebben en een

beter welbevinden ervaren. De leerkracht speelt een duidelijke rol bij de gevoelens van verbondenheid bij de school van de leerlingen. Leerlingen die ervaren dat hun leraar hen ondersteunt, voelen sterker dat ze bij de school horen.

Onderwijs
is een soort
minisamenleving
waarin leerlingen
kunnen oefenen
om tolerant samen
te leven

► MISVATTING

De plek en het belang van tolerantie als component van cohesie binnen groepen roept een aantal vragen op. Tolerantie wordt in het dagelijkse spraakgebruik soms ingezet om bij een verschil van overtuigingen de opvatting van minderheidsgroepen te diskwalificeren als intolerant. Opvattingen rond bijvoorbeeld seksualiteit en

huwelijk in het reformatorisch onderwijs die niet aansluiten bij het standpunt van de meerderheid mogen niet (meer) worden gehuldigd of worden gedeeld binnen de scholen. De opvatting van de meerderheid dient volledig te worden geaccepteerd.

Het enige waarmee tolerantie immers niet uit de voeten kan, zijn intolerante meningen. Onderzoekster Marjoke van Doorn noemt in haar bekroonde essay *Tolerantie moet je niet voorschrijven* het idee dat minderheidsopvattingen niet mogen klinken een misvatting. Zij ziet tolerantie als het accepteren van iets waar je niet van houdt. Dit geldt volgens haar zowel voor personen die het meerderheidsstandpunt innemen als voor degenen die het minderheidsstandpunt innemen.

Het samen met leerlingen opsporen van misvattingen over tolerantie in bijvoorbeeld nieuwsitems en aandacht besteden aan mogelijke eigen misvattingen over tolerantie bij het voeren van een dialoog tijdens de les, kan leerlingen hierop alert en hierbij weerbaar maken.

Maar is tolerantie hetzelfde als acceptatie? Daar is discussie over. Tolerantie staat volgens het gedachtegoed van de op dit gebied toonaangevende filosoof Hans Oberdiek in de spanning tussen het negeren van waarvan je niet houdt en het accepteren daarvan. In *Tolerance: Between Forbearance and Acceptance* beschrijft Oberdiek die spanning kernachtig. Tolerantie is niet het ongeïnteresseerd voorbij laten gaan van overtuigingen van de ander, noch het volledig accepteren van een andere overtuiging. Tolerantie beweegt tussen deze uitersten.

Dit vraagt van leerlingen dat ze personen met andere overtuigingen ontmoeten, waarbij ze empathisch naar de overtuigingen van de ander luisteren. De overtuigingen van alle leerlingen kunnen in vrijheid verschuiven, zonder dat de ene leerling zich de overtuiging van de andere leerling hoeft toe te eigenen.

.....

► **BOUWSTENEN**

Wat vraagt dit van het curriculum van de toekomst? Momenteel leggen negen ontwikkelteams onder de vlag van curriculum.nu de laatste hand aan de actualisatie van het onderwijsprogramma. In dat kader hebben ze een aantal grote opdrachten en doelstellingen geformuleerd voor het onderwijs van de toekomst. Die bouwstenen presenteren ze volgende maand.

Het ontwikkelteam burgerschap heeft zowel doelstellingen geformuleerd inzake de ontwikkeling van de eigen identiteit van leerlingen als inzake het empathisch luisteren naar personen met andere overtuigingen. Deze doelstellingen geven in het lesprogramma een duidelijke plek aan de component "tolerantie" van sociale cohesie. De doelstellingen en grote opdrachten bieden daarmee een kans om te werken aan een cohesieve samenleving.

Terug naar de vraag over pinksterfeest en Suikerfeest. Hoe daarmee om te gaan, gelet op de hierboven beschreven doelstellingen? Voor leerlingen met een christelijke achtergrond betekent zo'n vraag enerzijds dat ze allereerst een eigen identiteit ontwikkelen en die ook kunnen verwoorden. Daar hoort bij dat ze leren welke betekenis Pinksteren heeft.

Anderzijds moeten ze oprechte belangstelling kunnen tonen voor leerlingen die het Suikerfeest vieren: hoe beleven zij dat? Uitgaande van Oberdieks definitie van tolerantie, hoeft een tolerante leerling de opvatting dat de tweede pinksterdag moet verdwijnen, niet te accepteren. Maar binnen de school als minisamenleving mag hij de viering van het Suikerfeest ook niet onopgemerkt en ongeïnteresseerd voorbij laten gaan.

.....

Bronnen:

Dekker, P. & Ridder, J. den. (2019). *Burgerperspectieven 2019*/1. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Doorn, M. van. (2016). Tolerantie moet je niet voorschrijven. *NRC Handelsblad*, 15 oktober.

Oberdiek, H. (2001). *Tolerance: Between Forbearance and Acceptance*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Veerman, G.-J.M., Wolff, R., Denessen, E.J.P.G, & Severiens, S. (2019). *Sociale cohesie in de klas*. Den Haag: Nationale Wetenschapsagenda.

.....

Christelijke leerling mag viering Suikerfeest niet onopgemerkt en ongeïnteresseerd voorbij laten gaan

.....

BESPREKEN

Onderstaande vragen zijn bedoeld als handvatten om dit essay in groepsverband te bespreken.

- Lees met elkaar uit de Bijbel Johannes 8: 1-11. Hoe gaan de betrokkenen bij deze gebeurtenis om met het spanningsveld tussen ongeïnteresseerd voorbij laten gaan en volledig accepteren?
- Benoem naar elkaar momenten waarbij uw school of klas een minisamenleving was, waarbij uw leerlingen zich konden ontwikkelen in sociaal cohesief gedrag. Hoe zag u de leerlingen groeien op het gebied van sociale relaties, verbondenheid en solidariteit?
- Welke remmende factoren ziet u binnen uw school of klas om aan de ontwikkeling van sociale cohesie te werken? En hoe gaat u (/ging) u daarmee om?
- Welke ontwikkelkansen zien jullie in het licht van de komende curriculumherziening om aan sociale cohesie in de klas te werken? Welke concrete stappen kunnen jullie hierin zetten?